

Література

1. Ковальова Т.В. Лексико-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку ХХ ст. : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 1999. 19 с.
2. Лупенко Т. Семантика польових с структур у контексті аналізу мовної картини світу. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики* : наук. журнал. 2012. № 1. С. 85–92.
3. Петрушенко О. О. Лексико-семантичне поле «час» в українській поезії II половини ХХ ст. : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2010. 20 с.
4. Прокопович Л. Лексико-семантичне поле «простір» у поезії Євгена Маланюка. *Культура слова*. 2013. Вип. 79. С. 97–104.
5. Сапун М. Мова новел Григорія Косинки: структурно-функціональний аспект : дис... канд. філол. наук, спец. : 10.02.01. Київ, 2010. 185 с.
6. Серебрянська І. М. Етнокультурний концепт «природа» як складова просторового коду. *Філологічні трактати*. 2009. №1. Т. 1. С. 90–94.

Рожко Тетяна,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: доктор філологічних наук,
професор Костусяк Н. М.*

ДІЄСЛОВА З УЗАГАЛЬНЕНИМ КВАНТИТАТИВНИМ ЗНАЧЕННЯМ У ПРОЗОВИХ ТВОРАХ Й. СТРУЦЮКА

Маркування узагальненого квантитативного змісту пов'язане з різними мовними одиницями, серед яких чільне місце посідають дієслівні форми. У сучасній лінгвоукраїністиці зазначена група слів неодноразово слугувала

об'єктом наукового пошуку, що доводить значна кількість напрацювань. Зокрема, І. В. Вакалюк, побудувавши своє дослідження на темпоральних характеристиках маркерів динамічної ознаки, виділила грамемночленовану функційно-семантичну категорію дієслівної квантитативності [1]. С. О. Соколова скерувала увагу на категорію дієслівних родів дії, що стало передумовою виокремлення власне-кількісних [2, с. 425–427] та фазово-кількісних [2, с. 432–440] родів дії, представлених лексемами зі значенням високої й зниженої інтенсивності. Близькі міркування висловила Л. В. Лахно, яка в контексті актантної функційності схарактеризувала дієслова власне-кількісних родів дії, розмежовані за ознаками її інтенсивності і тривалості [3]. З акцентом на кількісний відтінок квантитативні предикати, зокрема й дієслівні, проаналізував О. Г. Межов [4, с. 100–106]. Почасті мовні одиниці зі значенням динамічної кількісної ознаки описують фрагментарно поряд з іншими маркерами вказаного категорійного значення [7, с. 150]. Скористаємося запропонованими науковцями концепціями, з'ясовуючи специфіку дотичних до моделювання узагальненого квантитативного змісту дієслів, представлених у прозових творах Й. Струцюка.

В укладеному корпусі фактичного матеріалу всі дієслова із супровідною кількісною семантикою перебувають у предикативній позиції й мають доконаний або недоконаний вид. Аналізуючи фазово-кількісні роди дії, С. О. Соколова стверджує, що їм притаманний доконаний вид і фазовість, яка «поєднується в них інтенсивністю – високою або зниженою» [2, с. 432]. У межах цієї групи дослідниця розглядає сатуративний (досягальний) рід дієслівної дії, завершеної внаслідок вичерпності [2, с. 435]. В опрацьованих текстах такі мовні одиниці функціують зі значенням високої інтенсивності й містять у своїй структурі відповідні кількісні модифікатори – префікси *на-*, *за-* й постфікс *-ся*, наприклад: *Пішли чутки, що Максиму Грицаєві лісові хлопці запропонували піти з ними – навідріз відмовився: «Навоювався. Досить з мене»* (6, с. 23); *Чижик наковтався якихось солодких таблеток...* (6, с. 14); *Довго дивився на той ритмічний маховик, сконструйований природою і людським*

досвідом, дивився ї не міг **надивитися** (6, с. 16). До них тяжіють доконані дистрибутивні форми, що вказують на кратність й охоплення значної кількості об'єктів. У структурі таких лексем засвідчена префіксальна морфема *пере-*: *...до лісу тебе не пуцу! Забудь! Не хочу, коб синів моїх, як мух **передушили*** (6, с. 25). Аналізований словотвірний модифікатор надає відтінку тривалості станової ознаки, вираженої екзистенційним предикатом: *Потому вона **пережила** ще десятки смертей націй землі, зустрічала зі сльозами ї без сліз уже своїх близьких сімох* (6, с. 16).

Завершення й вичерпність відносно тривалої дії експлікують дієслова, що містять у своїй структурі префікси *ви-*, *з-*: *Антін і жито Катці **викосив**, у полукіпки склав, а потім і до стодоли **звіз*** (6, с. 16). У реалізації семантики стану з відтінком його повного набуття функціують ознакові слова з подвійним префіксом *пороз-*, суфіксом *-ува-* і постфіксом *-ся*: *Сьогодні вибір є, то ї хлопці **порозпаскуджувалися*** (6, с. 25). Моделювання локативної динамічності, до реалізації якої причетні кілька осіб, пов'язане з дієсловами, ускладненими словотвірними афіксами *роз-* і *-ся*: *Як тільки розпочалися польові роботи, Грицюки **розійшлися** по чужих хатах* (6, с. 17); *Хлопці охоче **розбрелися** по селу: хто до Килини, хто до Марини, хто до кривої Ганни, а Лукаш приглянувся до Надійки Хмари* (6, с. 17).

У проаналізованих текстах натрапляємо на вербально оформлені одиниці з указівкою на початок дії чи процесу й водночас їхню інтенсивність. Зокрема, таку функцію виконує розмовне слово *вперіщити* в реченні *Раптово **вперіщив** дощ і посунув стіною по вигону аж ген-ген на ліс...* (6, с. 15).

Контамінацію фазовості, раптовості, однократності й водночас квантитативно маркованої інтенсивності реалізують дієслова доконаного виду, структурно ускладнені суфіксом *-ону-*, що, як відомо, має здатність приєднуватися до основ з односкладовим коренем на приголосний [5, с. 202]: *Саме в той час блискавка **різонула** над головою і раптовим ударом розвергся грім – сосна спалахнула на якусь мить, але відразу злива й темрява накрили їх* (6, с. 15).

У контексті темпоральної квантитативності варто розглянути недоконані дієслівні форми теперішнього часу як маркери невласне-теперішнього, зокрема розширеного теперішнього часу. Такі лексеми вказують на тривалість дій, процесів і станів, «що збігаються з моментом мовлення і водночас уходять в обмежені відрізки часу до і після цього моменту» [2, с. 378], наприклад: ...*але дівчата до Івана, як оси до меду, а він ними **перебирає*** (6, с. 15). У творах Й. Струцюка роль формального репрезентанта тривалої дії виконують дієслова минулого часу, наприклад: *А як вернувся (дякувати Богу) з фронту, то й дівчатам **грав*** (6, с. 14).

Своєрідним засобом експлікації кількісно маркованих дій, процесів чи станів, зокрема їхньої повторюваності й багатократності слугують форми минулого часу недоконаного виду, супроводжувані іншими мовними одиницями, скерованими на увиразнення вказаного змісту, а також повторення тих самих дієслів, наприклад: *Трохим сидів на передку воза, батоном **раз по раз періщив** коня по спині...* (6, с. 24); *Я б сама ціпом ще **била й била*** (6, с. 17); *Злива **піжила й піжила**...* (6, с. 15).

Отже, ужиті в художніх творах Й. Струцюка дієслова зазвичай реалізують квантитативне значення в поєднанні з іншими супровідними семантичними відтінками, зокрема фазовістю, інтенсивністю, багатократністю та ін., у вираженні чого часто беруть участь афіксальні морфеми. Зрідка такий потенціал виявляють дієслова невласне-теперішнього чи значеннево наближеного до нього минулого часу. З огляду на незначну частоту вживання периферію становить дублювання тих самих слів.

Перспективу дослідження становить опис квантитативно маркованих дієслів з іншими афіксами, що виражають тривалість, повторюваність чи близькі до них значення, пов'язані з кількісними характеристиками.

Література

1. Вакалюк І. В. Функціонально-семантична категорія дієслівної квантитативності в сучасній українській літературній мові : дис. ... канд. філол.

наук: 10.02.01 / ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2019. 224 с.

2. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова ; за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.

3. Лахно Л. В. Проблема зв'язку родів дії із системою актантної функціональності. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2019. № 12. С. 106–111.

4. Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць : монографія. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. 464 с.

5. Словотвір сучасної української літературної мови / відпов. ред. М. А. Жовтобрюх. Київ : Наукова думка, 1979. 407 с.

6. Струцюк Й. Г. Цвіт дикої шандри : повісті, оповідання. Луцьк : ПДВ «Твердиня», 2008. 164 с.

7. Kostusiak N., Shulska N., Lisova Yu., Yaresko K., Ivanova I., Pochuieva O., Afanasieva O. Language Verbalization of Quantitativeness in Modern Mass Media: Linguistic-cognitive and Communicative-pragmatic Dimensions in Ukrainian Language. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, Issue 1, Spec. Issue XXXIV. P. 149–155. URL : http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130134/papers/A_22.pdf.